

PRIKAZ KNJIGE

Zabranjena zaborav

VASILJKO VUKOJE

Vlastita naklada, Smederevo, 2019., 98 str.

Druga autobiografska knjiga Vasiljka Vukoja, istaknutog Dubrovčanina srpske nacionalnosti, publicirana je u rujnu 2019. u vlastitoj nakladi. Riječ je o vrlo zanimljivom prikazu načina življenja u Dubrovniku prije rata 1991. godine, s naglaskom na prevladavajuće građanske vrijednosti te naglu promjenu koja je uslijedila zahvaljujući monoetničkim politikama tadašnjih vladajućih političkih aktera. Sam život autora, diplomiranog pravnika i bivšeg atletičara, obilježen je tom promjenom. Sve do 1991. godine Vukoja se doživljavalo kao zaljubljenika u Dubrovnik čije je djelovanje bilo usmjereno na prosperitet zajednice. O tome svjedoči Nagrada Grada Dubrovnika koja mu je bila dodijeljena 1989. zbog njegovog izuzetnog doprinosa razvoju atletike u Dubrovniku. Samo dvije godine nakon tog velikog priznanja, zbog svoje etničke pripadnosti, postao je onaj “drugi”, koji je nepoželjan. O tome svjedoči prekid radnog odnosa i otuđenje imovine, u listopadu 1991. godine. Vukoje je postao izbjeglica prema svim kriterijima UN-a.

Autor sam za sebe kaže da je u relativno kratkom razdoblju prošao put od najvećeg ponosa do najvećeg poniženja u svom životu. Međutim, u ovoj knjizi čitatelj neće dobiti detaljni uvid u njegov život između 1989. i 1991. godine. Autor je više fokusiran na život u Dubrovniku prije rata, koji je njega oblikovao kao osobu, tj. definirao njegov identitet. Iako autor već dvadeset i sedam godina živi daleko od svoga rodnoga grada, u dalekoj Australiji, on nije zaboravio niti jednu riječ dijalekta na kojem je odgojen. Stoga je ovu knjigu napisao na dubrovačkom govoru i podijelio na sedamnaest poglavlja u kojima detaljno opisuje svoje djetinjstvo, školovanje i rad u Dubrovniku. Pokazuje također i svojevrsno poznavanje dubrovačke književnosti. U knjizi često citira djela poznatih Dubrovčana poput Marina Držića, Mata Vodopića i Iva Vojnovića, želeći povjeriti čitatelju da njegov identitet zaljubljenika u Dubrovnik, unatoč osporavanju, nikada nije nestao.

U uvodu autor odmah s ponosom ističe svoju ostavštinu Dubrovniku. Bio je iznimno aktivan kao sportaš i trener mlađih uzrasta atletike u razdoblju

prije rata. Njegovi atletičari bili su juniorski prvaci Jugoslavije. Zbog svog doprinosa razvijanju atletike u Dubrovniku dobio je Nagradu Grada Dubrovnika 1989. godine. S obzirom da je bio voditelj pravne službe građevinskog poduzeća "Gorica", predložio je da se to poduzeće preimenuje u "Ličilac – Gorica". Tvrtka s istim imenom postoji i danas u Dubrovniku. Potom se osvrće na jedan događaj iz veljače 1990. godine. Radilo se o javnom govoru koji je direktno prenosio Radio Dubrovnik s kojim je autor povremeno surađivao. Bio je to govor Franje Tuđmana u koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog u Zagrebu prilikom njegova imenovanja za predsjednika HDZ-a. Slušajući govor na radiju, autor je shvatio da je to početak kraja države u kojoj je rođen i koju je volio.

U drugom poglavlju knjige, pod naslovom "Rodna kuća", Vukoje opisuje svojih prvih dvanaest godina života koje je proveo u kvartu Pile¹. Iako već 48 godina ne živi u tom kvartu, u duši sebe smatra Pilarom² i dan danas se budi s pogledom na tvrđavu Lovrjenac. Premda je rastao u siromaštvu, taj period života smatra bezbrižnim vremenom u kojemu je sve bilo lijepo. Kamene Pile gradile su se bračkim kamenom kojim se Dubrovnik obnovio poslije potresa iz 1667. godine, a taj isti kamen se upotrijebio pri izgradnji Srpske pravoslavne crkve Svetog Blagovještenja u središtu Grada³. Ulaz u Grad bio je udaljen tri minute, a iz kuće se izlazilo skoro pravo u more. Kuća u kojoj je živio zajedno s još sedam članova svoje obitelji, imala je najveći dimnjak u Pilama, đardin⁴ i veliko stablo koje je bilo puno više od kuće. Ispred đardina nalazio se veliki zid koji je štitio obitelj od neželjenih pogleda prolaznika i ribara, kao i od razarajućeg naleta valova koji su zimi bili vrlo snažni. U unutrašnjosti je kuća izgledala kao i sve ostale koje su bile građene u razdoblju Dubrovačke Republike. U prizemlju je imala skladište, na prvom pjanu⁵ su se nalazile spavaće sobe, dok je na vrhu bila starinska kuhinja unutar koje se pripremala hrana na velikom špaheru na drva⁶. Prozor u kuhinji nije imao persijane⁷. S obzirom da su stakla bila polomljena, ukućani su zimska nevremena podnosili kao starac tešku bo-

1 Lučica i predio na samom prilazu povijesnoj gradskoj jezgri sa zapadne strane.

2 Stanovnik kvarta Pile.

3 Dubrovačka povijesna jezgra, u novije doba i uže područje Dubrovnika koje gravitira povijesnoj jezgri.

4 Vrt.

5 Kat.

6 Štednjak na drva.

7 Grilje, rebrenice.

lest. No, pogled s polomljenog prozora je bio neprocjenjiv. Prikazivao je veliki muo⁸ i penatur⁹ u lučici Pile.

Autor je uživao u tom pogledu čitavo svoje djetinjstvo. Ne može zaboraviti taj veličanstveni pogled na Lovrjenac zimi rano ujutro kada se more prelijevalo u pjenušavu masu i lomilo o kameni zid. Budući da se u kvartu nalazila kemijska čistionica “Domić”, lučica je bila puna giblinate¹⁰ u koju se dijete bacalo kad bi navršilo tri godine. Dijete bi se potom izvuklo na muo, a publika bi oduševljeno pljeskala novom Pilaru. To je bio starinski običaj koji ni jedno dijete iz Pila nije htjelo propustiti. Vukoje pamti dan kad su on i njegov brat postali Pilari. Plakao je zbog giblinate, ali je bio ponosan jer su ga roditelji gledali i pohvalili, a on se osjećao uzvišeno jer je procedura prve banje¹¹ bila gotova. Ponosno je mogao isticati da je postao pravi Pilar poput ostale djece iz kvarta. Danas u dalekoj Australiji, autor promatra svoj kvart jedino na fotografijama i opaža neke promjene. Njegova rodna kuća više nema prepoznatljivi dimnjak, fasada je neprepoznatljiva, razgranate grane velikog stabla puno su niže, a prkosni zid je drugačiji. Kemijske čistionice “Domić” više nema, a ni rituala prve banje.

U trećem, četvrtom, petom i šestom poglavlju knjige, pod naslovima “Tvrđa od teatra”, “Natpisi”, “Gušter” i “Po naški bez i”, Vukoje se dotiče trideset i sedam metara visoke tvrđave Lovrjenac smještene u lučici Pile čiji početni oblik datira iz 11. stoljeća. Tvrđava je dobila ime po Svetom Lovri, a kasnije su je prozvali dubrovačkim Gibraltarom. Štitila je Grad od neprijatelja. Objašnjava kako bi gramatički ovu tvrđavu trebalo pisati sa “i” tj. Lovrijenac, ali dubrovačka tradicija nalaže da se piše bez slova “i”. Ulica koja vodi do ove tvrđave nosi ime dr. Marka Forteza, redatelja koji je obilježio Dubrovačke ljetne igre i organizirao prve predstave na taracama¹² ove tvrđave 1950. godine. Mladi Pilari su svoje prve džeparce zarađivali na igrama prenoseći za predstave stolice na tvrđavu. Danas se svako ljeto organiziraju predstave na Lovrjencu, a zbog brojnih izvedbi Hamleta zovu ga i “dubrovački Elsinore”. Osobitost

8 Mul, riva.

9 Morska stijena koja brani lučicu u Pilama.

10 Mulj.

11 Kupanje u moru.

12 Terasama.

Pila su također bili kartaši koji su igrali briškulu¹³ do sumraka na skalinama¹⁴ od Lovrjenca. Vukoje nabraja i latinske natpise koji su uklesani u tvrđavi. Najpoznatiji latinski natpis u Dubrovniku koji svjedoči o višestoljetnom postojanju Dubrovačke Republike nalazi se iznad ulaza u tvrđavu Lovrjenac i glasi “NON BENE PRO TOTO LIBERTAS VENDITUR AURO”¹⁵. Vukoje ističe kako je ovaj natpis spomenuo veliki španjolski pisac Miguel Cervantes u prologu svog poznatog djela Don Quijote, a danas ga često citiraju dubrovački političari kad im u raznim prigodama zatreba. Autor se osvrće i na top kojega je 1537. godine napravio Ivan Krstitelj Rabljanin, a potom su ga dubrovačke vlasti smjestile na tvrđavu Lovrjenac. Top je dobio ime “Gušter” zbog svoje veličine i zelenkasto-zlatne boje. Ovaj top se mogao čuti svaki dan u podne do 1911. godine. Austrijske vlasti su ga 1914. godine poželjale odnijeti u Beč jer je taj top bio ponos zlatnog doba Dubrovačke Republike. Međutim, prilikom iznošenja topa iz tvrđave, nespretno im se odvojio konop od tereta i top je završio u morskim dubinama.

U sedmom poglavlju knjige, pod naslovom “Priče uz odrastanje”, Vukoje se prisjeća majčinih priča prije spavanja o povijesti Boke Kotorske i Donjeg Stoliva. Majčina obitelj bila je iz Donjeg Stoliva i često je prepričavala život svoga oca Tripa te nerazjašnjeno ubojstvo njezina brata Petra. Majka se nakon smrti svoga oca preselila u Dubrovnik i udala za Lazara Vukoja. Autor napominje da je često odlazio na groblje Donji Stoliv gdje su se pokapali katolici, te na gradsko groblje Perast gdje su se u predratno i poratno doba pokapali pravoslavci. Autorov otac Lazar rođen je u selu Pađeni, poviše Bileće u Hercegovini. Kao sedmogodišnji dječak otišao je služiti najteže kućanske poslove u Konavle jer je njegova mnogobrojna obitelj bila prilično siromašna. Kasnije, otac nije puno govorio o svojoj obitelji. Iako ga je obilježilo teško djetinjstvo, uvijek je bio nasmijan i omiljen u Pilama. Autor žali što nije imao više vremena da s njim razgovara obzirom da je otac Lazar jako puno radio.

U osmom, devetom i desetom poglavlju knjige, pod naslovom “Igre Pilara”, “Oridinali i slični” i “Dragi i uvijek nasmijani otac”, Vukoje se osvrće na razdoblje dječje igre, u kojemu se nikada nisu osjećale socijalne razlike između gospodske djece i djece radnika meštara¹⁶. Takav je bio mentalitet Pilara.

13 Vrsta igre na karata.

14 Stepenište, skale.

15 Ni za svo zlato ne prodaje se sloboda.

16 Majstora.

Uzrečica kruha, masti i cukara¹⁷ bila je omiljena među djecom, jer je to bila omiljena dječja hrana. S tom hranom, uz nešto ribe i pokoje jaje preživio je prvih dvanaest godina svoga života. U Pilama se lovilo krcato¹⁸ ribe, a ribari su uvijek davali ribe čeljadi¹⁹ iz Pila jer su zapravo svi susjedi bili kao jedna velika obitelj. Pamti ribanje iz ranog djetinjstva te ugriz murine u desnu šaku. Dotiče se i vaterpola i vaterpolo kluba "Penatur" koji je osnovan u Pilama iste godine kada i vaterpolo klub "Jug" na Dančama²⁰. Djeca su se igrala oko velikog stabla ispred zgrade Pomorske škole gdje se danas nalazi elitni restoran "Nautika". Spominje i tuče s kamenjem, igre frnjama²¹ i "penjinga Grge". Matere²² su znale djeci reći "Idi preko Pila, a ne kroz Pile!" jer su Pilari bili na zlu glasu, uvijek bi se s nekim tukli. Pile su bile simbol jednostavnog i skromnog života. Nije se materijalno imalo puno, ali se imalo dovoljno. Svaka osoba je nosila posebnu životnu priču. Bilo je to sretno djetinjstvo. Dok su bogati kapetani, veleposjednici i trgovci gledali kultne kazališne predstave, Pilare su zabavljali oridinali²³. Oriđinali su bili posebni ljudi koji su uveseljavali živote ostalih, poput meštra Mata koji je imao specifične pokrete i uzvike te nosio tri broja veće cipele. Osim socijalnih, nisu se osjećale ni religijske razlike u Pilama. U kući su Vukoje i njegov brat bili pravoslavci, a djeca majčine sestre Olge bili su katolici. Uvijek su zajedno išli na proslavu Sv. Vlaha, proslavu Sv. Save, Božić i Uskrs. Pamti proslave Svetog Save kada mu je ujedno i rođendan. Dok su pravoslavna djeca recitirala pjesme Svetom Savi, katolička su slušala. Poslije recitacija su se svima dijelili slatkiši. Ljeti su dolazili u Pile i velikani filmskog platna, Stevo i Jelena Žigon. Svi su im se veselili. Vukoje uviđa kako što je stariji osjeća sve veću nostalgiju za svojim Gradom i tim prošlim vremenima u Pilama. Zaključuje kako je njegov današnji život u Australiji posljedica prošlosti. To nije posljedica njegove slobodne volje.

U jedanaestom i dvanaestom poglavlju knjige, pod naslovom "Rano djetinjstvo" i "Vala u Pilama", Vukoje objašnjava glavna obilježja kvarta Pile, selidbu u Gruž i školovanje u Dubrovniku. Napominje da je rijetko koja kuća

17 Šećera.

18 Puno.

19 Ljudi.

20 Kupalište na zapadnoj strani povijesne jezgre.

21 Špekulama.

22 Majke.

23 Osobenjaci šaljivoga duha koji zbijaju šale.

u Pilama imala vodu. Zbog toga se na placeti²⁴ nalazio rubinet²⁵ s vodom do kojeg bi mulci²⁶ iz Pila dolazili i doma vodu nosili u romijenčama²⁷. Mato Vodopić u svome djelu ‘Tužna Jele’ naziva tu placetu ‘poljanicom’ i tamo se dugo vremena igrala istoimena predstava na Dubrovačkim ljetnim igrama. Glavne ulice u Pilama su Ulica od tabakarije i Ulica od kolorine. Pile, Kolorina²⁸ i Tabakarija²⁹ su oduvijek bile poznate po mastionici i čistionici obitelji Domić koja je došla krajem 19. stoljeća u Pile. Podno kemijske čistionice “Domić” nalazilo se lokalno kupalište Šulić gdje se svake godine 10. kolovoza slavila pilarska noć. Ulica don Frane Bulića je bila gornja granica kvarta zvanog “U Pilama”. U ulici don Frane Bulića nalazila se preparandija³⁰, današnji IUC³¹, gdje je autor pohađao prva četiri razreda osnovne škole. Na kraju istoimene ulice nalazio se park Gradac gdje su mulci iz Pila kibicali³² parove na klupama. Podno parka se nalazilo kupalište Danče. Za vrijeme Republike³³ tamo su boravili oboljeli od kuge i zbog njih je sagrađena crkva Sveta Marija od Danača, od čeljadi Gospa od Danača. Dubrovački pomorci su pozdravljali dumne³⁴ sirenama, a dumne su uzvraćale pozdrave svojim zvonima, za mirno more i molitvu za sve pomorce. Tradicija pozdrava pomoraca i dumni traje 300 godina. S obzirom da se na Dančama nalazilo groblje, Pilari su uglavnom tamo išli na neki funero³⁵.

U svojoj dvanaestoj godini autor se preselio u Gruž³⁶ koji je kulturološki bio drugačiji od Pila. Susjedi su većinom bili lučki radnici, doseljenici iz Bosne i Hercegovine. U vrijeme Republike bio je mjesto za odmor i uživanje dubrovačkih plemića. Vukoje je volio obilaziti prekrasne vlastelinske³⁷ ljetnikovce s đardinima. Najpoznatiji među njima je svakako bio Gundulićev ljetnikovac. Za

24 Mali trg.

25 Slavina, špina.

26 Skupina djece.

27 Bakrene posude za vodu.

28 Predio u Pilama između tvrđave Lovrijenac i parka Gradac.

29 Dio Pila u kojem su postojale radionice za preradu kože.

30 Učiteljska škola.

31 Interuniverzitetski centar Sveučilišta u Zagrebu.

32 Potajno gledali.

33 Misli se na Dubrovačku Republiku.

34 Časne sestre.

35 Sprovod.

36 Zapadni dio Dubrovnika, gruški zaljev.

37 Plemićke.

vrijeme Jugoslavije, Gruž je bio industrijski centar Dubrovnika, ali i turizam je polako postajao sve važnija privredna grana. Hotel "Petka" u Gružu bio je jedan od najstarijih i tamo je dugo vremena boravio Ivo Vojnović, dubrovački pjesnik i dramaturg koji je preminuo u Beogradu. Nakon osnovne škole, Vukoje je pohađao dubrovačku gimnaziju. Svaki dan je tramvajem odlazio iz Gruža do Pila. Gimnazija je bila u to doba elitna škola koju su upisivali najbolji osnovci, koji su htjeli po završetku nastaviti studij. Zgrada gimnazije bila je slična graditeljskim stilom zgradi preparandije. Lazareti, simbol dubrovačkog kulturno-zabavnog života, bili su smješteni ispod zgrade gimnazije. U to vrijeme svirali su Dubrovački trubaduri ispred Svetog Vlaha ili Sponze, dubrovački oridinali izvodili su svoje škerce³⁸, dok je "Linđo" polako postajao najbolji skup mladih plesača i plesačica. Poslije nastave uvijek se điravalo³⁹ Stradunom, najljepšom ulicom na svijetu i po tome je Dubrovnik bio uistinu poseban.

Autor je volio Grad, ljude i sve što se događalo u Gradu. Kasnije je otkrio kako je bio u zabludi, posebno u trenucima kad je Dubrovnik postao mjesto stradanja i neviđene ljudske patnje. Njegovi susjedi, poznanici i prijatelji pretvorili su se u suprotnost, tj. neprijatelje i mrzitelje. Ako je želio preživjeti, morao je napustiti Grad.

U trinaestom, četrnaestom i petnaestom poglavlju knjige, pod naslovom "Studentski dani", "Ženidba" i "Razmišljanja... opet i ponovno", Vukoje opisuje svoje četiri godine studija u Splitu, treniranje atletike i ženidbu. Bio je odličan đak i dobio je stipendiju. Brat Đuro je pošao navegavati⁴⁰. Majka je ostala sama u Dubrovniku. Dane je provodio na stadionu ASK Split i na predavanjima. Te su godine prošle brzo. Bio je odličan student, predsjednik studenata i uspješan atletičar. Trenirao je atletiku zbog društva i putovanja. Kao siromašan student proputovao je mnoge države Europe i cijelu bivšu Jugoslaviju. Nastupao je s poznatim atletičarima poput Joška Alebića i Boška Božinovića, pod trenerskom palicom Božidara Šolića. Božinović i Alebić su često dolazili u Dubrovniku na utrku "Ulicama Grada" koja se uvijek organizirala 18. studenog povodom oslobođanja od fašizma. Često je odlazio na utakmice Hajduka na Starom placu, tada ponajboljeg kluba u Jugoslaviji. Košarkaši Jugoplastike su također bili fenomen Splita. Pratio je povremeno utakmice u dvorani na

38 Šale.

39 Šetalo.

40 Ploviti morem.

Gripama. Posljednji ispit je položio 1978. i vratio se u Dubrovnik tražiti posao. Tri godine poslije oženio se za Ljubicu Radan i postao otac dviju djevojčica, Marije i Danijele, dok je treće dijete, sin Lazar, rođeno u Australiji poslije rata. Dvije djevojčice su tek bile krenule u život kada je započeo rat. Život dijeli na dva dijela, prvi do 1991. i drugi od 1991.

U šesnaestom poglavlju knjige, pod naslovom “Povratak iz Splita”, govori o svom prvom poslu u pravnoj službi tvornice boja i lakova “Dubravka”. To je bila mala tvornica, duge tradicije, poznata po kvaliteti boja, lakova i uljanih materijala. Poslije dvije godine rada u tvornici “Dubravka” prelazi u veću tvornicu “Gorica” koja se bavila završnim radovima u građevinarstvu. Tamo je 10 godina radio kao voditelj pravne službe, sve do rata 1991. kada je dobio otkaz. Otkaz mu je dodijeljen s obzirom da nije dolazio pet dana zaredom na posao. Tada je živio u Mokošici⁴¹ i pokušaj vožnje kroz Rijeku Dubrovačku⁴² je značio smrt u opsadno vrijeme. Vojska JNA pucala je s Golubovog kamena⁴³ na sva vozila koja su se kretala u tom smjeru. Otkaz mu je paradoksalno potpisao direktor koji je također po nacionalnosti bio Srbin i koji također poput autora nije dolazio na posao u tom opsadnom razdoblju. Pojedini ljudi srpske nacionalnosti su zbog straha preko noći promijenili svoj identitet i počeli se deklarirati kao Hrvati. Žalio se sudu zbog odluke o otkazu i na prvostupanjskom suđenju je sud poništio tu odluku. Međutim, drugostupanjskom presudom je odluka o otkazu bila potvrđena.

Vukoje zaključuje da mu je dodijeljen otkaz jer je bio etnički Srbin. Svi zaposlenici srpske nacionalnosti tvrtke “Ličilac Gorica” dobili su otkaz, osim pojedinaca koji su se prestali deklarirati kao Srbi. Dubrovnik se počeo etnički čistiti⁴⁴, postao je grad bez Srba. Stanove u Mokošici i u Gružu je također izgubio. Dok je bolesnu majku vodio u Split na liječenje, njegov i njezin stan su provaljeni. Ilegalni stanari žive u tim nekretninama i dan danas. Žalio se sudu, ali i ta žalba je bila odbijena. Sudske podneske još uvijek čuva kao dokaz diskriminatorsnoga odnosa prema Srbima ili barem ne-HDZ-ovcima u Dubrovniku. Postao je izbjeglica. Priznaje da nije lako biti izbjeglica jer to izaziva osje-

41 Zapadno predgrađe Dubrovnika.

42 Zaljev na zapadnom prilazu Dubrovniku.

43 Stjenoviti brdski masiv koji se proteže smjerom sjeverozapad – jugoistok iznad izvora dubrovačke rijeke Omble.

44 Pod etničkim čišćenjem se misli na zastrašivanje pripadnika manjinske skupine s ciljem postizanja etničke homogenosti određenog područja.

čaj straha kod velikog broja domicilnog stanovništva, a kod izbjeglica osjećaj poniženosti i nepravde. Bez obzira na formalno primljeno državljanstvo, u Australiji se uvijek u svakodnevnom govoru napominje za određenu osobu da je sin ili kćer izbjeglice.

Ovo poglavlje zaključuje ističući da je ostavio pečat u svom rodnom Gradu i o tome svjedoči Nagrada Grada Dubrovnika iz 1989. godine. Nije nikad zbog svog doprinosa nešto tražio za sebe, nego je, naprotiv, iz tog grada bio na silu izbačen. Rat je poguba ljudske naravi, ljudi nahvao.⁴⁵

U zadnjem, zaključnom poglavlju knjige, pod naslovom “Konačno”, opisuje svoj jednodnevni posjet Dubrovniku u rujnu 2016. godine. Bio je to emotivan trenutak za njega jer 25 godina nije bio u svom Gradu. Pošao je prvo u Pile i prisjetio se svog djetinjstva, a potom na pravoslavno groblje u Dubrovniku, gdje su sahranjeni otac i majka. Autor žali što grob nije bliže pa da ih posjećuje češće. Zadnji put je Dubrovnik ostavio u ratno doba. Još uvijek mu grmljavina bombi odzvanja u ušima dok se prisjeća slika susjeda kako trče prema skloništu. Nakon 25 godina primjećuje da je taj Grad drugačiji. Nema više onih dragih ljudi koje je opisao u prijašnjim poglavljima, fasade kuća su drugačije, nema nekih butiga⁴⁶ koje pamti iz prijašnjeg perioda, a turisti se mogu vidjeti posvuda.

Nakon što se pročita djelo *Zabranjena zaborav*, može se zaključiti da Grad o kojem Vukoje piše i koji je prihvaćao druge i drugačije još uvijek živi u autoru. Nije zaboravio imena i dogodovštine svojih susjeda iz dubrovačkog kvarta Pile, školskih kolega, atletičara iz kluba u kojem je trenirao i potom radio kao trener mladih uzrasta, kao i kolega iz tvrtke “Ličilac – Gorica” gdje je radio kao voditelj pravne službe sve do početka rata i svog odlaska iz Dubrovnika. Svi su oni, kako autor kaže, bili zaljubljenici u Grad. Svjestan je da njegova djeca, kao i mladi naraštaji čitatelja ove knjige, ne poznaju način života u Dubrovniku prije rata. Stoga, *Zabranjena zaborav* omogućuje tim mladim naraštajima uvid u život Dubrovnika prije rata 1991. godine, a starijim naraštajima prisjećanje na to doba. U tome je neosporna vrijednost ovog autorskog djela.

Ana Lasica

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

45 Dio prologa Dunda Maroja, poznate komedije Marina Držića iz 16. stoljeća.

46 Trgovina.